

Оригинална статия

Статия на български език

DOI: 10.17748/2686-8814-2025-7-3-4-21-36

УДК 947

**КАТОЛИЧЕСКАТА ЦЪРКВА И КОНСТИТУЦИЯТА
ОТ 1791 ГОДИНА ВЪВ ФРАНЦИЯ**

Мария Христова

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски
г. Шумен, Република България
mariya.hristova20@gmail.com

Резюме: Съобщението има за цел да насочи вниманието към една от насоките на реформиране на Църквата по време на Френската революция от 1789 г., конкретно Конституцията от 1791 г. – обвързването на духовната с гражданската власт, което по същество означава контрол на революционните власти върху процеса на „назначаване“ на духовници. Установяването на такъв контрол грубо погазва каноните на Църквата и съответно предизвиква съпротива не само сред духовенството, но и сред населението. Подчертава се, че в началния етап на революцията се наблюдава процес на целенасочено подкопаване на устоите на Стария режим, а приемането на конституцията през 1791 г. е своеобразен епизод на този процес. С приемането ѝ революционната власт се легитимира, Франция се превръща в конституционна монархия, в която нацията е суверен на властта. Целта наднационалната Църква да се трансформира в национална, да бъде контролирана от Държавата и да бъдат отнети източниците на икономическата ѝ мощ и самостоятелност, се реализира на етапи, но също така предизвиква силна съпротива в клира и във френското общество. Разкрива се, че през 1791 г. „църковният въпрос“ не е решен: предстои радикализиране на сблъсъка в тази посока, който ще доведе до антихристиянския експеримент на якобинците, но Църквата във Франция вече никога няма да върне предишното си влияние върху френското общество.

Ключови думи: Франция, Конституция от 1791 г., църковен въпрос, реформаторски тенденции на Църквата, революция, духовенство, френско общество

За цитиране: Христова М. Католическата Църква и Конституцията от 1791 година във Франция

Културен пейзаж на регионите. 2025. Том 7. № 3-4. Стр. 21-36 (на български език)

DOI: 10.17748/2686-8814-2025-7-3-4-21-36

Оригинальная статья

КАТОЛИЧЕСКАЯ ЦЕРКОВЬ И КОНСТИТУЦИЯ 1791 ГОДА ВО ФРАНЦИИ

Мария Христова

Шуменский университет имени Епископа Константина Преславского

г. Шумен, Республика Болгария

mariya.hristova20@gmail.com

Аннотация: Цель послания - обратить внимание на одну из реформаторских тенденций Церкви в период Французской революции 1789 года, а именно на Конституцию 1791 года - соединение церковной и гражданской власти, что по сути означало контроль революционных властей над процессом "назначения" духовенства. Установление такого контроля грубо нарушало церковные каноны и, соответственно, вызывало сопротивление не только духовенства, но и населения. Подчеркнем, что на начальном этапе революции шел процесс целенаправленного подрыва основ Старого режима, а принятие Конституции 1791 года стало своеобразным эпилогом к этому процессу. С ее принятием революционная власть была легитимизирована, Франция стала конституционной монархией, в которой суверенной . Задача превращения наднациональной церкви в национальную, контроля над ней со стороны государства и лишения ее источников экономической власти и автономии была реализована поэтапно, но при этом вызвала сильное сопротивление духовенства и французского общества. Выясняется, что в 1791 году "церковный вопрос" не был решен: столкновение в этом направлении должно было радикализироваться, привести к антицерковному эксперименту якобинцев, но Церковь во Франции уже никогда не вернет себе прежнего влияния на французское общество.

Ключевые слова: Франция, Конституцию 1791, церковный вопрос", реформаторские тенденции Церкви, революция, духовенство, французское общества

Для цитирования: Христова М. Католическая церковь и Конституция 1791 года во Франции // Культурный ландшафт регионов. 2025. Том.7. № 3-4. С 21-36. (на болгарском языке)

DOI: 10.17748/2686-8814-2025-7-3-4-21-36

Original article

THE CATHOLIC CHURCH AND THE CONSTITUTION OF 1791 IN FRANCE

Maria Christova

Shumensky University Bishop Constantine of Preslav

Shumen, Republic of Bulgaria

mariya.hristova20@gmail.com

Abstract: The communication is intended to draw attention to one of the reforming trends of the Church during the French Revolution of 1789, specifically the Constitution of 1791 - the linking of clerical to civil authority, which essentially meant the control of the revolutionary authorities over the process of „appointing“ clergy. The establishment of such control flagrantly violated the canons of the Church and accordingly provoked resistance not only among the clergy but also among the population. It is stressed that the initial stage of the revolution saw a process of deliberate undermining of the foundations of the Old Regime, and the adoption of the constitution in 1791 was a kind of epilogue to this process. With its adoption, revolutionary power was legitimised, France became a constitutional monarchy in which the nation was the sovereign power. The aim of transforming the supranational Church into a national one, of controlling it by the State and of taking away the sources of its economic power and autonomy, was realised in stages, but it also provoked strong resistance in the clergy and in French society. It is revealed that in 1791 the „ecclesiastical question“ was not settled: the clash in this direction was about to radicalize, leading to the anti-Christian experiment of the Jacobins, but the Church in France would never regain its former influence on French society.

Keywords: France, Constitution of 1791, church question", reformist tendencies of the Church, revolution, clergy, French society

For citation: Christova M. The Catholic Church and the Constitution of 1791 in France. Cultural landscape of the regions. 2025. Vol. 7. №3-4. P. 21-36 (in Bulgarian)
DOI: 10.17748/2686-8814-2025-7-3-4-21-36

Въведение:

Модерният конституционализъм възниква през последната четвърт на XVIII век, като в основата му е християнската традиция, съчетана с идеите на Просвещението за естественото право, разделението на властите и революционната идея за народа като суверен на властта. В този смисъл конституционализмът е насочен срещу абсолютизма и тезата за божествената власт на монарсите. Църквата, като идеологически стожер на абсолютната власт, е приемана за една от опорите на Стария режим, въпреки че във Франция през XVI – XVIII век се наблюдава тлеещо напрежение между монархическата институция и католическата църква по линия на разграничаване на сферите на влияние в споделяната власт над френското общество и икономическата мощ на Църквата, която не допринася за попълване на държавния бюджет, чрез системата на данъчно облагане. В резюме, католическата Църква като наднационална институция в известна степен е извън държавата, но притежава значителна част от националното богатство; идеологически е опора на Стария режим, но фактически съдейства за неговото разпадане чрез отслабване на финансовата и политическата му мощ (чрез неплащането на данъци и чрез изземването на власт – официално и неформално, от държавните институции). Френската революция (1789 – 1799 г.) има като резултат създаването на модерна национална държава и в този смисъл, поставянето под държавен контрол на католическата църква и трансформирането ѝ в национална институция е естествена политическа линия, следвана от новите революционни власти и институции.

Целта на настоящото изследване е проследяването на първите стъпки в този процес, като Френската конституция от 1791 г. е приемана от автора не в нейната същност на нормативен акт с конкретни членове и параграфи, реформиращи политическата система, а като символичен акт, маркиращ прехода от абсолютна към конституционна монархия, в която народът е суверен на властта, т.е. акт, поставящ символичното начало на модерната национална държава. Преди това, съгласно съществуващата юридическа система, монархът е суверен на властта, въпреки практическото ерозиране на тази му функция. Именно поради тази причина авторът счита, че конституцията е своеобразна граница между нелегитимността и легитимността на мерките срещу Църквата, доколкото Националното събрание действа по отношение на нея извън правомощията си да приема актове, които, за да придобият силата на юридическа норма, подлежат на санкция от монарха.

Задачите на изследването са да представи в най-общ план ролята на католическата църква в стопанския и политически живот на Франция в епохата на абсолютизма, за да се очертаят контурите на реформационния импулс след 14 юли 1789 г. за промяна на мястото ѝ в обществения живот на страната, проследяване на първите реформи, засегнали икономическата ѝ мощ и

общественото ѝ влияние, съпротивата срещу тях в средите на католическото духовенство и обществената и политическа подкрепа, която тази съпротива получава. Процесът на създаване на национална държава е продължителен и хаотичен, поради влиянието на множество фактора върху него, като актовете на Националното събрание са тези, които създават нормативната рамка, която има за цел да го канализира.

Методи:

В настоящото изследване са използвани методите на историческата реконструкция, историческият синтез и анализ на фактите, като в текста са дадени обобщения и примери, извадени от общия исторически поток на факти, събития, идеи, политики, индивидуални оценки и оповестени обществени нагласи, с които е изпълнен този исторически отрязък от френската история. Авторът си дава сметка, че представените факти ще са подбрана от него извадка от общата картина на случващото се във Франция, но това е неизбежно, за да се състави логически свързан разказ за събитията.

Използвани са представителни изследвания за революцията във Франция, част от които станали класически и формирали съвременния исторически канон, а други – пряко свързани с аргументацията на автора в подкрепа на неговите тези. И друга необходима уговорка: представената теза интерпретира отношенията държава – църква – общество в определен теоретичен контекст, който, погледнат от друг ъгъл, би могъл да получи различна интерпретация и оценка.

Анализ:

Френската революция избухва през 1789 г. като резултат от стопанската криза и перманентния бюджетен дефицит, от неспособността на абсолютната монархия да се реформира и модернизира, от състоянието на френското общество, което, под влияние на идеите на Просвещението, е политизирано и готово за реформи. Крал Луи XVI, самият стремящ се към частично реформиране на държавната система и към облагане с данъци на аристокрацията, предприема първите радикални стъпки с обявяване на ордонанс за свикването на Генералните щати. Той получава подкрепата на третото съсловие, на част от аристокрацията и висшия клир, но не е склонен да излезе извън рамките на половинчатите реформи, а френското общество, най-вече градската буржоазия, настоява за по-радикални промени. Въпреки че подобни обобщения рядко са верни, фактите от предизборната борба, политизирането на обществото и възникването на политически клубове, всеки от които със своите идеи за степента и посоката на реформите, свидетелства за политическа активност, граничеща с обществено напрежение.

Събитията в тяхната последователност след 5 март 1789 г., датата на откриването на Генералните щати, свидетелстват, че властта се използва от ръцете на краля; той прави няколко тактически грешки, действайки нерешително, но и същевременно ясно обявявайки се срещу всякакви реформи, които да ограничат абсолютната му власт. Трансформирането на Генералните щати в Национално събрание, штурмът на Бастилията на 14 юли, Нощта на чудесата от първите дни на август и публикуването на Декларацията за правата на човека и гражданина, радикализират политическата ситуация – в този първи етап на Френската революция доминира идеята за трансформирането на държавата в конституционна монархия, като моделът е налице – политическата система на държавата, намираща се от другата страна на Ла Манша и тази на нейните бивши колонии, конституирали се като Съединени щати няколко години по-рано.

И в Англия, и в САЩ обаче Църквата има подчинено положение спрямо държавата, въпреки че не бива да се отрича значителната ѝ роля в ежедневието на обикновените членове на обществото. Още през XVI в. английската монархия скъсва с Рим и подчинява англиканската църква на държавата, а опитът за реванш на католицизма чрез представителите на династията на Стюардите се проваля „с гръм и трясък“, включително се стига до отсичането на главата на краля (Чарлз I) и до отнемането на престола на последния представител на династията (Джеймс II). В бившите английски колонии положението е коренно различно, но не по-малко неблагоприятно за религиозните институции – в отделните колонии доминират различни конфесионални групи, в по-голямата си част протестантски. Приетата през 1787 г. конституция провъзгласява принципите на религиозната толерантност и маргинализира участието на религиозните групи като такива в политическия живот на федерацията.

Случаят с Франция обаче е по-различен – френското общество е свидетел на кървави религиозни конфликти две столетия по-рано и въпреки че Нантския едикт (1598 г.) прокламира своеобразно религиозно примирие между католици и хугеноти, опасността от религиозен конфликт остава и в следващите десетилетия. За да се преодолее аристократическата съпротива и да се изградят основите на силната държава – абсолютна монархия, френските крале са принудени да се опрат на Църквата и на религията. С едикта от Фонтенбло от 1685 г. Луи XIV възстановява доминиращата роля на католическата църква в обществения живот на Франция, вече в условията на силно централизираната абсолютна монархия. Постепенно Църквата се налага като своеобразна държава в държавата, но, както беше споменато и в началото, същевременно и наднационална структура. Влиянието на двамата известни кардинали (Ришельо и Мазарини) върху френската политика е прекрасно доказателство за това. И не е чудно, че в началото на Френската революция Църквата е един от основните

обекти на атаките на крайните реформатори, на дискусиите за мястото ѝ във френското общество, водени от трибуната на Националното събрание и по улиците на Париж и другите големи френски градове. Всеки един от реформените актове през първите години на революцията засяга пряко или косвено Църквата, включително и Конституцията от 1791 г. Реформите могат да бъдат оценени и от друг ъгъл: наличието във френското общество на влиятелни групи, които отричат мястото на църквата и религията в общественния живот (волтерианци) или настояващи за реформирането им в духа на Реформацията и Просвещението (янсенисти и др.).

В настоящата публикация ще насочим вниманието си към една от насоките на реформиране на Църквата – обвързването на духовната с гражданската власт, което по същество означава контрол на революционните власти върху процеса на „назначаване“ на духовници.

С. Блуменау разграничава два етапа на църковни реформи в началото на революцията: през първия етап конфликтът между държавата и църквата касае църковните имоти и доходите ѝ, а през втория – регламентацията на църковния живот в новите условия [1, с. 119]. Още в началото на революцията са нанесени последователни удари върху финансовата мощ на католическата църква, като първоначално е премахнат десятъкът, а след това са конфискувани църковните имоти. Основанията на Националното събрание за това са, че духовенството вече няма статут на самостоятелно съсловие и *„не може в качеството си на такова да притежава собственост“* [2, с. 31], а причините, според някои автори, са свързани с острата финансова криза в началото на революцията и необходимостта от обезпечаване на новите държавни ценни книжа, пуснати в оборот за покриване на държавните разходи. [3, с. 69]. Революционните власти обаче виждат в духовенството свой естествен враг (заедно с аристокрацията) . [4, с. 119–120] и логичната политика към този враг е към намаляване на неговата сила, включително и икономическа.

Национализирането на църковните имущества има като резултат отслабването на пряката намеса на духовната власт в обществените дела, но не и намаляването на авторитета ѝ във френското общество. С отделен декрет от 13 февруари 1790 г. са ликвидирани монашеските ордени, забранени са конгрегациите и са отменени монашеските обети. Наблюдаваме една тенденция за постепенното подкопаване на устоите на стопанската мощ на Църквата, но и на идеологическото ѝ влияние върху френското общество.

Разрушаването на традиционната структура на католическата църква е последвано с преразпределение на нейното имущество, което като че ли е една от основните цели на определени кръгове с влияние върху революционните процеси. Най-общо можем да ги определим като френска буржоазия, но

имуществените интереси винаги са индивидуални, а не групови¹[2]. Задълбочаването на реформите в тази посока обаче е по-скоро идеологически акт – подчиняването на духовенството на нацията и революцията има за цел да премахне наднационалната, космополитна организация на Църквата и да я подчини на Държавата. Това по същество означава опит за превръщането ѝ в политическа институция, пасивно подчинена на нейната роля, което реално води до фактическото ѝ унищожаване[5, с. 140].

Една година след превземането на Бастилията, с декрет от 12 юли 1790 г. се установява „гражданско устройство“ на духовенството, като са унищожени почти всички стари религиозни институции и учреждения. Най-значимото следствие е, че старото епархиално устройство е ликвидирано и религиозните институции са включени в новите административни структури – департаментите. Епископите и кюретата вече не се назначавали от кралската власт, с благословията на Рим, а станали изборни като в „ранната християнска църква“[6, с. 110; 7, 154 – 155]. Най-голямо недоволство сред свещениците обаче предизвиква въвеждането на гражданската клетва – след полагането в духовен сан всеки от тях трябвало да се закълне във вярност пред „нацията, закона и краля“. Следва силна реакция на духовенството, като в началния етап тя е свързана с публикуването на филипики, протести, възражения, интелектуални памфлети и друг вид литература, която обяснява позициите на Църквата спрямо гражданското законодателство. На първо място се отричат правомощията на гражданските власти да се намесват в духовните дела, включително и да определят църковната йерархия. Един от видните историци на църквата в годините на френската революция – абат Барюел, обобщава всички протести на свещеници от всякакъв род, изграждащи своята аргументационна база въз основа на Божието слово и „заветите“ на Исус Христос[8, с. 49-51].

В аргументацията на противниците на реформите откриване основния мотив – нелегитимността на реформените актове, противоречащи на божествения закон и волята на краля, върху които се гради цялостната идеология на Стария режим. За тях нацията не е субект на правото и това ще е така, докато юридически не се утвърди създаването на националната държава. Обратно на тази аргументация, идеологическата обосновка на реформите в Църквата подчертава, че „естественото право на суверенната власт е да упражнява авторитет и контрол над всичко, което засяга обществения ред в държавата [...]“ и че „[...] щом не става въпрос за вярата, тогава политическият

¹ В тази насока е изградена и защитната линия, която поддържат представители на духовенството от трибуната на Националното събрание. Абат Мори изтъква, че отнемането на църковните имоти не е в интерес на нацията, а на богатите – финансистите и борсови агенти, евреи и др. – (Жорес 2 1977, 42). Жорес нарича изказването на абата „първи манифест на антисемитската демагогия“.

магистрат е този, който трябва да отсъди кое трябва да надделее – интересът на държавата или този на Църквата [...]“ [9, с. 14 – 17].

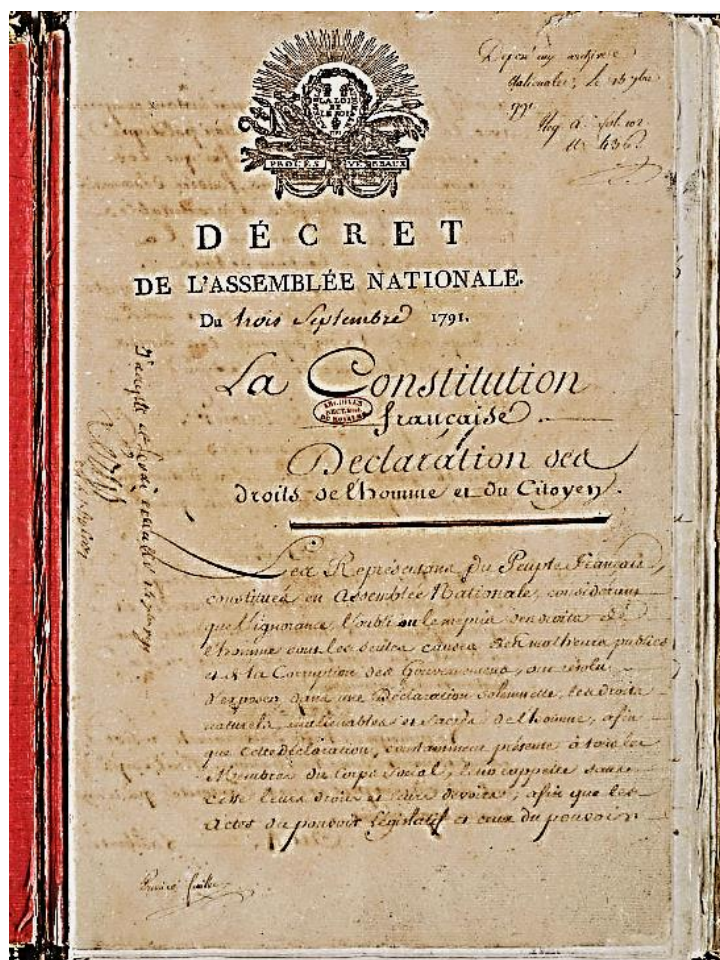
Своеобразен втори етап на отхвърляне на „гражданската конституция“ на духовенството е съпротивата, изразяваща се в несъобразяване с постановленията на революционното законодателство, с предизвикването на скандали по места, с репресии от страна на революционната власт и насилствено налагане на революционните декрети. По-късно тази съпротива ще прерасне в своеобразно обединение на промонархическите сили с недоволното духовенство и в серия от бунтове, наричани най-често реставрационни или контрареволюционни. Кралят, който към 1790 г. все още е реален фактор във френската политика, прави опит да използва недоволството на духовенството и да получи подкрепа от папата, а епископите издават специално Изложение, в което препоръчват на миряните да не се подчиняват на гражданското законодателство. Конфликтът е налице, а радикалната стъпка на Националното събрание с публикуването на декрета от 12 юли 1790 г. има потенциал да взриви френското общество по оста гражданско законодателство – религия и това се случва по-късно. В случая можем да оценим декрета като тактическа грешка, особено в условията, в които новото управление все още не се е утвърдило, а революционните преобразования са на етап трансформиране на монархията от абсолютна в конституционна, без процесът да е завършил.

Погледнато от друг ъгъл, антицърковното законодателство (защото декретът от 12 юли има характера на такова) отразява нагласите на френските реформатори и ясно изразената им антицърковна политика. Пример за тази нагласа е една реч на граф дьо Мирабо, който от трибуната на Националното събрание напада остро духовенството и предлага на законодателите: *„...да обяви за вакантно мястото на всеки епископ, който се обърне към папата за нови канонични постановления, да се лиши от сан този епископ, който откаже каноническо утвърждаване на новоназначените епископи или кюрета, да лиши от права свещениците, въстанали против декретите, да се преследват като виновни за оскърбяването на нацията тези от тях, които си позволяват да осъждат революцията или законите, да се изиска гражданска клетва от всеки, който иска да постъпи в средите на духовенството, да се прекрати до нова заповед посвещаването в сан, поради голямото количество свещеници в резултат на закриването на манастирите“* [6, с. 105]. Ако се абстрахираме от популисткия характер на тази реч, в нея можем да открием нагласите на радикалите в Националното събрание Църквата да бъде моделирана от гражданската власт в интерес на „нацията“, която е достатъчно абстрактно понятие и чиито интереси самопровъзгласилите се за Национално събрание претендират да защитават.

По свидетелството на Камий Демулен, Мирабо никога по-рано не е бил толкова бурно аплодиран от депутатите в Националното събрание[6, с. 105]. Въпреки че в типично негов стил по-късно граф дьо Мирабо се опитва да представи речта си като умерена, а предложенията си – направени в интерес на духовенството в условията, в които „църковния въпрос“ е придобил особена острота, той радикализира обществените настроения по отношение на Църквата. Двойната му роля в революцията е известна – граф дьо Мирабо паралелно поддържа имидж на непримирим революционер и сътрудничи с двора, получавайки финансови субсидии. Но и той няма как да предвиди напълно резултата от емоционалните си речи, които в този първи етап на революцията насочват обществените настроения в едната или другата посока.

През ноември 1790 г. дебатите от трибуната на Националното събрание продължават и касаят основно съдбата на „непокорното духовенство“. На 27 ноември е приет текстът на декрет, който задължава свещениците да положат клетва пред революцията, който е утвърден от краля едва месец по-късно, след натиск от тълпата, между другото, за който натиск се споменава, че е импровизиран от самия владетел, в неговата своеобразна игра между различните революционни течения. Луи XVI се намира в сложна ситуация, като трябва да балансира между декларираната поддръжка за революционните преобразования и потенциалните си съюзници, какъвто е и католическата Църква. Утвърждаването на декрета от 27 ноември поставя началото на един процес, който има потенциала да взриви ситуацията в страната – процеса на заклеване на свещениците пред новите революционни власти.

В началото на януари 1791 г. от около 300 духовници от Националното събрание, 65 полагат клетва още преди деня определен за това. Настъпва време, в което поддръжниците и противниците на декрета се подготвят за сблъсък – напрежението расте, а от изхода на този сблъсък зависят в цялост отношенията Църква – революция, Църква – общество, революция – общество. Напрегнатата обстановка в Националното събрание предполага изчакване, но и дава възможност за търсенето на определен компромис. Клермонският епископ предлага компромисна формула на клетвата, според която свещениците ще се закълнат да поддържат конституцията (въпреки че тя все още не е приета), с изключение на сферите, които касаят авторитета на църквата. Тази формулировка е отхвърлена, но напечатването ѝ и разпространението ѝ в Париж има като резултат пропагандата на една възможност за постигането на компромис. Тази позиция обаче може да се характеризира и като отстъпление от защитаваната до този момент формула, че реформите са нелегитимни. Тя е резултат от осъзнаването на факта, че в условията на революционна ситуация юридическите аргументи отстъпват пред диктата на „улицата“ и на популизма на радикалите.

Образец 1. Титулна страница на Френската конституция от 1791 г.¹

В предвидения за клетвата ден страстите се нагорещават, а тълпата крещи да бъдат обесени на фенерите тези духовници, които откажат да се закълнат. Първите поканени от депутатите-духовни лица да се закълнат отказват да произнесат клетвата, което предизвиква недоволството на радикалите в Националното събрание. Въпреки заплахите, в този ден нито един духовник не приема да се закълне пред революционната власт. Това създава национален проблем – якобинците като крайни радикали, както и други политически течения, имащи твърда антикатолическа политика, претърпяват имиджов провал, но не се примиряват с него. Борбата се пренася от залата на Националното събрание на „улицата“, а след това и в провинцията, като къде реално, къде манипулативно, радикалите се стремят да демонстрират масовост на приемането на клетвата от духовенството. Има случаи, когато демонстративно, облечени в свещенически дрехи наемници произнасят клетвата. От друга страна свещениците също не са пасивни – много от тях отказват да извършват богослужения, други демонстративно разпродават личното си имущество и т. н. Стига се и до семейни конфликти, както винаги когато

¹ Източник: Constitution de 1791. Page 1 - Archives Nationales - AE-I-10-1.

политиката се радикализира и обществото е вътрешно разделено.

Невъзможно е да се изчисли дори и приблизителната част на свещениците, които полагат клетва и на тези, които отказват да сторят това. Отделни автори определят числото на незаклетите свещеници на 50 000. Броят на заклетите свещеници е най-голям в Париж – революционният център на Франция, но в провинцията антиреволюционните настроения ескалират, особено в селата, където обществата са патриархални.

Възпоменателна чиния от 1790 г.¹

Натискът на революционните власти не води до очакваните резултати. От 138 архиепископи и епископи във Франция, само четирима полагат клетва [6, с. 122], като един от тях е популярния епископ на Отен Шарл Морис Талейран²[11; 12].. Епископите отказват да признаят правомощията на свещениците, които полагат клетва и не признават извършените от тях тайнства, което поражда социални проблеми. Клетвата е определяна като „схизматична“, което в едно религиозно общество е приемано не просто като невалидна, а като еретическа – религиозно отклонение, подлежащо на сериозно наказание. Висшите духовници насаждат „религиозен ужас“ на самозванците, както ги наричат, което в условията на XVIII век има огромно значение и ограничава контингента от желаещи да бъдат назначени от гражданската власт за

¹ Източник: Je jure de maintenir la constitution.jpg, https://bg.wikipedia.org/wiki/Гражданска_конституция_на_духовенството.

² За него вж: (Глушкова 2011, 79-91; Борисов 2003)

духовници. Това довежда до голям дефицит на представители на култа, като липсват кандидати да бъдат назначени за свещеници, на други места назначения въобще не отиват в епархиите, поради съпротивата на населението; има случаи един свещеник да бъде назначаван 7-8 пъти и да се отказва от поста си.

Фанатици има и от двете страни, като се стига до жертви и от средите на незаклетите свещеници, на националната гвардия, редовно използвана в местните конфликти, на положилите клетва духовници. В папска грамота главата на римокатолическата църква осъжда декрета на Националното събрание и въпреки че крайните революционери предприемат тактиката да осмееят и по този начин да подценят позицията на папата, а на места публично изгарят копия от документа, отзвукът от грамотата е значителен, особено в селските общности.

Религиозната ситуация в страната е напрегната, но впрочем това се касае и за останалите обществени сфери. Формирането на отделни центрове на сила, промяната в баланса на силите между отделните центрове, вътрешните проблеми и подготовката на военната интервенция срещу революцията, стопанската криза и разрушаването на стопанския организъм на държавата създават непредсказуема ситуация, в която всеки малък проблем би могъл да предизвика разместване на политическите пластове. Анархията, страхът и личните амбиции като че ли изместват волята за реформи, идеологията и революционния ентузиазъм от първата революционна година.

Маргинализирането на властта на монарха е постепенен процес, който все пак приключва сравнително бързо, поради нерешителността на Луи XVI и неспособността на неговите приближени да предложат адекватни способности отново да овладее кормилото на държавното управление или да се приспособи към новите реалности, да ги приеме и да се опита да ги постави под контрола си. Насоката на трансформирането на абсолютната власт на краля в конституционно ограничена се наблюдава още в първите месеци след свикването на Генералните щати. Друг е въпросът, че бързата промяна на ситуацията, неопитността на депутатите от Учредителното събрание и най-вече многото преобразования, които се приемат за неотложни, включително и политиката за ограничаване на влиянието на католическата църква, отлагат съставянето и приемането на конституционен акт. В средата на 1791 г. се достига и до този момент, като приемането на конституцията става в условията на изострени политически и конфесионални борби.

Конституционният комитет, работейки в сложни условия, е принуден да се съобразява с множество интереси, да прегледа десетки проекти, да сортира важните от маловажните проблеми, които да залегнат в един конституционен акт, който да позволи на краля и на бъдещата власт да функционира ефективно. Пренията по конституционните текстове започват на 8 август. В настоящата публикация не е предмет на интерес детайлното разглеждане на

конституцията, на нейните специфични характеристики и недостатъци, така че ще се ограничим единствено с проблемите, свързани с църквата. В периода 1 – 3 септември 1791 г. Националното събрание окончателно приема заключителните параграфи на конституцията.

На 3 септември вечерта депутация от 60 члена на събранието, придружена от парижката тълпа, се отправя към двореца Тюйлери, където е очаквана от краля. Проектът за конституция е предаден на Луи XVI и следват напрегнати дни за решаване на дилемата да бъде или да не бъде утвърден той. Въпросът вече не е за трансформирането на абсолютната в конституционна монархия, а за приемане на революционните преобразования в пълна степен и в крайна сметка – за съдбата на краля и неговото семейство (този факт се осъзнава още тогава). На 13 септември все пак в Националното събрание е прочетен положителният отговор на френския монарх [10, с. 66-69], а на следващия ден Луи XVI лично се изправя на трибуната на събранието и в емоционална реч заявява: *„Заклевам се да бъда верен на нацията и закона, да употребя цялата поверена ми власт за утвърждаване на конституцията...“* [10, с. 70].

Публичното обявяване на конституцията се състои на 18 септември и е съпроводено с оръдейни залпове и с национални празненства. Няколко дни по-късно Националното събрание се саморазпуска, извършило историческата си роля – премахването на феодалните остатъци във Франция и трансформирането на абсолютната монархия в конституционна. Това обаче е извършено на полето на нормативното строителство на новия ред, на създаването на базата, върху която да бъде изградена новата френска държавност. Оттук насетне френското общество е изправено пред алтернативата да усвои достиженията на революцията и да довърши сградата на модерната за тогавашните условия държавност или да се радикализира по посока на задълбочаване на революционните експерименти и социалното инженерство.

В резултат от приемането на конституцията от 1791 г. духовенството вече е нормативно задължено да полага клетва пред нея и фактически, пред легитимната гражданска власт. Това е акт на поставяне на Църквата под контрола на държавата, който остава незавършен, поради силната съпротива на духовенството, подкрепено от патриаршалните слоеве на френското общество. Тази съпротива получава най-ярката си изява във въстанието във Вандея, но и в други региони населението се вдига в подкрепа на традиционния ред и на Църквата.

Резултати:

Абсолютната монархия, съсловията и Църквата са символите на стария ред и революционните преобразования естествено са насочени първо срещу тях. В началния етап на революцията наблюдаваме процес на целенасочено подкопаване на устоите на Стария режим, а приемането на конституцията през

1791 г. е своеобразен епилог на този процес. С утвърждаването ѝ революционната власт се легитимира, Франция се превръща в конституционна монархия, в която нацията е суверен на властта.

Заклеването на свещениците пред нацията и революцията в периода, в който юридически функционира абсолютната монархия, е незаконно, защото те не са субекти на правото. Ситуацията по същество е парадоксална – кралят притежава юридически абсолютната власт, но в революционните условия функционира Национално събрание, което е иззело функциите му да издава законодателни актове. Всички мерки, принуждаващи духовенството да се подчинява на гражданските власти, имат реални следствия и резултати, които обаче не са нормативно „изчистени“, доколкото кралят продължава да е върховен разпоредител със светската власт в държавата, която е легитимирана идеологически от божественото право над френския трон. Едва приемането на конституцията в средата на 1791 г., чрез която нацията става суверен на властта, дава легитимност на актовете на Националното събрание.

Целта наднационалната Църква да се трансформира в национална, да бъде контролирана от Държавата и да бъдат отнети източниците на икономическата ѝ мощ и самостоятелност, се реализира на етапи, но също така предизвиква силна съпротива в клира и във френското общество. До 1791 г. „църковният въпрос“ не е решен: предстои радикализиране на сблъсъка в тази посока, който ще доведе до антихристиянския експеримент на якобинците, а Църквата във Франция вече никога няма да върне предишното си влияние върху френското общество.

СПИСОК ИСПОЛЗУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Блуменау, С. Революционные преобразования Учредительного собрания во Франции в 1789 – 1791 годах. Брянск, 2011.
2. Жорес, Ж. Социалистическая история Французской революции. Т. 1. Учредительное собрание (1789 – 1791). Книга 2. Москва, 1977.
3. Бовыкин, Дм. Французская революция. „Альпина Диджитал“, 2020.
4. Минье, Фр. История Французской революции с 1789 по 1814 гг. Москва, 2006.
5. La Mennais, abbé de F. Des progrès de la Révolution et de la guerre contre l'Église. Paris, 1829.
6. Блан, Л. История Французской революции 1789 года. Т. 5. С.-Петербург: Тип. А. С. Суворина, 1908.
7. Матез, А. Французская революция. Т. Падение королевской власти (1789 – 1792). Ленинград – Москва, 1925.
8. Abbé Barruél, Histoire du clergé pendant la Révolution française. Т. 1. London, 1801
9. Accord des vrais principes de l'église, de la morale et de la raison, sur la

constitution civile du clergé de France. Par les évêques des Départemens, membres de l'assemblée nationale constituante. Paris, 1791.

10. Блан, Л. История Французской революции 1789 года. Т. 6. С.-Петербург: Тип. А. С. Суворина, 1908.

11. Борисов, Ю. В. Шарль Морис Талейран. Москва, 2003.

12. Глушкова, Св. Аристократът Шарл Морис Талейран – дипломат на Новото време. – В: Модерният историк 2. Велико Търново, 2011, 79-91;

Информация об авторе: Мария Христова, докторант, Шуменский университет имени Епископа Константина Преславского
г. Шумен, Республика Болгария
mariya.hristova20@gmail.com

Автор прочитал и одобрил окончательный вариант рукописи.

Information about the author: Maria Christova, doctoral student, Shumensky University Bishop Constantine of Preslav
Shumen, Republic of Bulgaria
mariya.hristova20@gmail.com
The author read and approved the final version of the manuscript.

Статья поступила в редакцию / The article was submitted: 11.06.2025

Одобрена после рецензирования и доработки / Approved after reviewing and revision: 18.08.2025

Принята к публикации / Accepted for publication: 27.08.2025

Автор заявляет об отсутствии конфликта интересов / The author declares no conflicts of interests